

[Skolöverstyrelsen]

1985:13

L₈₂
VUX

KOMMENTARMATERIAL

L₈₂
VUX

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100159 1377

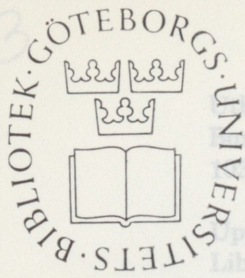
TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

*Introduktionen till
komvux*

Läroplan
819

er

Pedagogiska biblioteket

Utbildningsförlaget
3071
61 5
TOCKHOLM

upplysningar och beställningsadress:

Kundtjänst Utbildningsförlaget
102 89 S
Tfn 08-7399
Tfn 08-7399
TOCKHOLM
9 96 60 (separatexemplar)
9 96 10 (abonnemang)

Redaktör	Carola Stuart
Teknisk produktion	Hans Thorsell
Presslagd	Augusti 1985

© Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget	
ISBN 91-40-71362-8	3 4 5 6 7 8 9 10
ISSN 0282-8049	
Schmidts Boktryckeri AB, Helsingborg 1986	

[Käloöverstyrelsen]

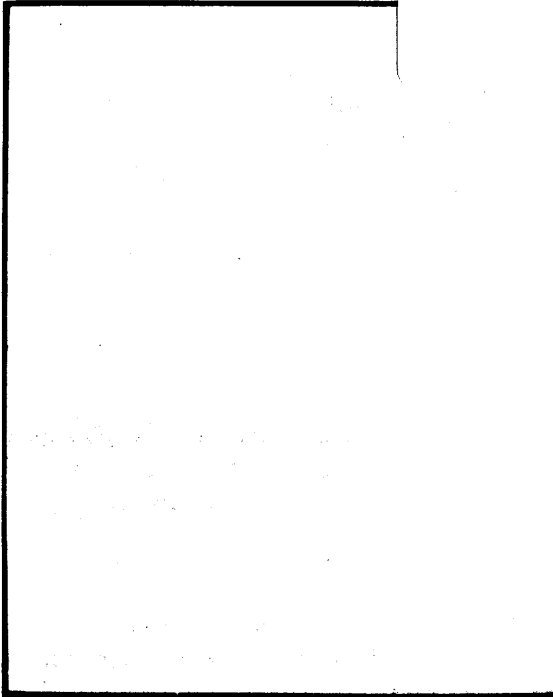

Långtidskommittén

Kommentarmaterial

Skolöverstyrelsen
1982

L₈₂
VUX

Introduktionen till komvux

Utbildningsförlaget Stockholm

Förord

Läroplanen för komvux och SSV (statens skolor för vuxna) består av en allmän del och kommentarmaterial. Den allmänna delen innehåller mål och riktlinjer för verksamheten samt tim- och kursplaner. Syftet med kommentarmaterialen är att

- belysa aktuella frågor och problem både av övergripande karaktär och i anslutning till enskilda ämnen
- diskutera alternativa metoder att lösa olika problem och arbeta i den riktning som målen för utbildningen anger.

Kommentarmaterialen innehåller alltså *inga föreskrifter*. Avsikten är att de skall ge idéer och vara ett inlägg i diskussionerna vid bl a kursplanering och utarbetande av lokala arbetsplaner.

Kommentarmaterialen fastställs av SÖ. Enligt anvisningarna skall de kompletteras och aktualiseras fortlöpande. De skall omfatta såväl yrkesinriktad utbildning som allmänna ämnen.

I det här kommentarmaterialet behandlas introduktionen inom komvux. Vad gäller grundvux tas introduktionen upp i kommentarmaterialet "Grundutbildning för vuxna".

Stockholm i juni 1985

Skolöverstyrelsen

Innehåll

Inledning	6
Introduktion — en bakgrundsbeskrivning	7
Vuxenstuderande — några allmänna synpunkter	7
Vilka kommer till komvux?	8
Att tillgodose de studerandes förväntningar, behov och mål	9
Förberedelser för studier	10
Den första kontakten med komvux	10
Studie- och yrkesvägledande insatser	11
Vägledningssamtal — några utgångspunkter	13
Syftet med vägledningssamtalen	13
Ämnes- och kursinformation	15
Rätt kurs och nivå	16
Kursdeltagarens studieplanering	17
Orienteringskurs för vuxenstuderande	19
”Välkommen till komvux”	19
Introduktion på skolan	20
Fadderverksamhet	21
”Klassföreståndare”	21
Inskolning i kursen	21
Trygghet och kontakt	22
Information om studierna	23
Deltagarmedverkan och kunskapssyn	26

Inledning

Komvux skall i första hand vända sig till de grupper som tidigare fått minst av samhällets utbildningsresurser. Det är också främst med utgångspunkt i dessa gruppers situation som introduktionen till komvux diskuteras i det här kommentarmaterialet.

Erfarenheterna visar att verkligt korttidsutbildade är svåra att nå och motivera för utbildning. Många avbryter också utbildningen i ett tidigt skede. Det krävs insatser av flera skilda slag för att anpassa utbildningen i komvux till de behov och förutsättningar som korttidsutbildade och studieovana vuxna har. Introduktionen — hur man förbereder kursdeltagarna för studier och hur man tar emot dem den första tiden på skolan — kan ha avgörande betydelse för hur de klarar studierna i fortsättningen.

Introduktionen behandlas i det följande i tre huvudavsnitt:

- förberedelser för studier
- introduktionen på skolan
- inskolning i själva kursen.

De olika delarna i introduktionsprogrammet får aldrig ses som separata, avslutade moment. De är led i en helhet där samma grundsyn skall genomsyra varje del och där varje del förbereder för nästa. Även om organisation och uppläggning av de olika delarna kan variera måste det finnas en konsekvent linje bakom.

Trygghet är en väsentlig förutsättning för att kursdeltagarna skall lyckas med studierna. Särskilt i början skapas lätt otrygghet om deltagarna upplever att de får olika budskap. Den kunskapssyn och de arbetsformer som man tar upp med kursdeltagarna i förberedande samtal och i inskolningen måste också möta dem senare i undervisningen. Hur man på skolan skall nå fram till ett gemensamt synsätt är en viktig fråga att ta upp i det lokala utvecklingsarbetet.

Komvuxenheterna skiljer sig på många sätt, bl a vad gäller storlek, kursutbud och organisation, och dessa skillnader påverkar också vilka möjligheter man har att genomföra introduktionen. De lokala förhållandena får avgöra vilka personalgrupper som engageras i de olika delarna i introduktionsprogrammet och hur man samarbetar i olika frågor. Samverkan mellan olika grupper är dock en förutsättning. I det här kommentarmaterialet ges inte några färdiga lösningar. Snarare diskuteras det synsätt som bör ligga bakom de lösningar som väljs.

Introduktionen – en bakgrundsbeskrivning

Vuxenstuderande – några allmänna synpunkter

Om man skall försöka beskriva dem som studerar vid komvux måste man helt enkelt börja med att konstatera att de flesta är vuxna. Att detta har praktisk betydelse framgår av nedanstående sammanställning som tar upp vuxnas problem och förutsättningar vid studier samtidigt som den visar på olikheter mellan ungdomar och vuxenstuderande. Även om man kan hitta undantag från var och en av punkterna, så torde de stämma för många, ja kanske för flertalet vuxenstuderande.¹

- Vuxna är mer vana vid ansvar, planering och självständigt arbete.
- Vuxna har ofta ringa studievana, de har varit borta länge från studier och de har dålig kännedom om studieteknik.
- Vuxna tror ofta att de inte kan lära tillräckligt bra.

1. Sammanställningen bygger på en diskussion i Torsten Eliassons bok *Vuxenpedagogik. Bakgrund, förutsättningar, metoder för vuxnas studier*. Kursradion/Sveriges Radios förlag, Stockholm 1968.

- Vuxna har som regel en kortare och mer inaktuell skola bakom sig.
- Vuxna har en rikare erfarenhet, dvs praktiska kunskaper, och därigenom en klarare bild av vilka kunskaper de behöver och varför dessa behövs.
- Vuxna har genomsnittligt svagare detalj- och namnminne och är mer beroende av att se helheter och sammanhang; inlärningstakten är något långsammare.
- Vuxna kan ha försämrade syn- och hörselskärpa.
- Vuxna har ofta mindre tid till förfogande för studier, mindre krafter över, fler andra krav och uppgifter att klara före studierna.
- Vuxna har ofta en för studierna oförstående miljö; på exempelvis arbetsplatsen och i umgängeskretsen anses det ibland inte riktigt " normalt " eller " naturligt " att studera vidare fast man är vuxen.
- Vuxna skiljer sig åt vad beträffar t ex skolbakgrund, förkunskaper, studievana, erfarenheter, behov och livssituation.

Vilka kommer till komvux?

De som börjar studera vid komvux kan skilja sig åt vad gäller ålder, studievana och mycket annat men gemensamt för de flesta är att de vill skaffa sig kompetens, dvs att man vill ha bättre teoretiska kunskaper, en grund till ett nytt yrke eller en bättre grund för det yrke man har. Ytterst innebär det att en stor del av dem som söker sig till komvux gör det därför att de är inne i en förändringsprocess. Studierna kan vara starten till något nytt eller ingå som en av flera faktorer vilka leder till en förändring. Många är alltså på väg in i eller ut ur, på väg till eller från något. Oavsett vad det är för förändring de studerande genomgår, så är de ofta mycket sårbara just under förändringsskedet. Självförtroendet är i många fall dåligt, vilket t ex visar sig i att man säger " jag klarar inte det här, jag är för dum ".

Den genomsnittlige deltagaren vid komvux har inte studerat på cirka 10 år.¹ Det betyder att många komvuxstuderande är studieovana och därför behöver komma in i fasta rutiner med t ex hemarbete. Vidare har många dålig studieteknik vilket leder till att de använder den tid de lägger ner på studierna oekonomiskt. Ovanan vid studier gör också att många är osäkra på sin egen kapacitet och till följd därav känsliga för stora kunskapsskillnader i studiegruppen. Det är mycket lättare att stå ut med åldersskillnader än stora skillnader i förkunskaper i en grupp.² Av detta skäl är det befogat att före kursstarten försöka få en så god bild som möjligt av vad var och en kan. Men lika viktigt är det att söka dämpa oron för att ha bristande kunskaper hos varje blivande komvuxstuderande.

Att tillgodose de studerandes förväntningar, behov och mål

Vuxna människor har, innan de kommer till studier, hunnit skaffa sig en mängd erfarenheter. Därför har var och en förväntningar på lärare, medstuderande, kursinnehåll, undervisning, läromedel och lokaler. Ett syfte med introduktionen är att ta reda på varje studerandes förväntningar, behov och mål.

Generellt är det många studieavbrott inom vuxenutbildningen och komvux utgör därvidlag inget undantag. Många avbrott har samband med kursdeltagarnas ekonomi och hemförhållanden. En del avbrott beror på att de studerande finner att deras förväntningar inte infrias; kurserna är mer krävande än man väntat sig, kamratkontakten blir kanske inte vad man trott, lärarnas agerande kanske inte motsvarar idealbilden.

Komvux måste — inom läroplanens ram — anpassas till varje deltagares behov och önskemål. Om studierna i viktiga

1. Hult H, Vuxenstuderandes studiesituation. En undersökning utförd inom kommunal vuxenutbildning. Universitetet i Linköping, 1980.

2. Eklund H, Vuxenutbildning och åldersheterogenitet — samstudier ungdomar-vuxna. Universitetet i Linköping, 1984.

avseenden inte motsvarar människans önskemål och förväntningar, ligger ett studieavbrott snubblande nära. En väl planerad introduktionsperiod kan sannolikt minska studieavbrotten.

Förberedelser för studier

I detta avsnitt behandlas olika moment som förbereder den blivande kursdeltagaren för studier, från den första kontakten fram till kursstart.

Den första kontakten med komvux

Många har funderat länge innan de tar den första kontakten med komvux. Hur den utfaller kan bli avgörande för om den studieintresserade verkligen börjar läsa eller inte. Alla på komvux som tar emot besökande och telefonsamtal bör vara väl medvetna om vilka som är komvux prioriterade målgrupper och vilken bakgrund de sökande ofta har. Det kan göra det lättare både att förstå betydelsen av att en blivande kursdeltagare möter en vänlig och öppen atmosfär i sina kontakter med skolan och att bedöma vilken information och hjälp som var och en kan behöva. Ytterst är detta policy- och målsättningsfrågor som bör tas upp till diskussion med *all* personal på skolan eftersom alla har en viktig roll.

När någon tar sin första, kanske trevande, kontakt med komvux bör den mynna ut i någonting positivt och konkret, antingen kontakten sker per telefon eller vid ett personligt besök. Vad som görs beror på situationen i det enskilda fallet. I "enkla" fall kan en sökande få information om aktuell kurs och anmäla sig direkt. I andra fall kan sökande behöva exempelvis

- tid för samtal hos syfunktionsär eller skolledare

- kontakt med lärare för ämnesrådgivning och eventuell diagnostiskt test
- tid för samtal hos kurator.

Målsättningen bör vara att alla som tänker sig ett mer omfattande studieprogram eller är osäkra på vad de egentligen vill skall få möjlighet till vägledningssamtal hos en syofunktionär.

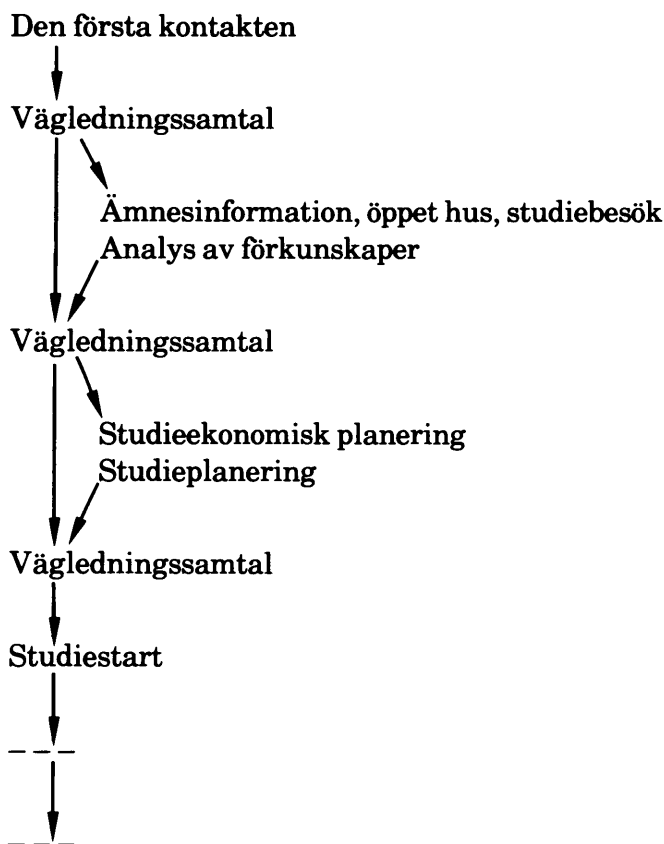
Att en person vänder sig till komvux behöver inte betyda att komvux är det rätta alternativet för just honom eller henne. Ett första vägledningssamtal bör ge underlag så att den studieintresserade själv kan avgöra om det är komvux, folkhögskola, bildningsförbund eller annan utbildning som passar bäst.

Studie- och yrkesvägledande insatser

Studie- och yrkesvägledande insatser används som sammanfattande beteckning för de olika åtgärder med studie- och yrkesvägledande syfte som möter den blivande kursdeltagaren, bl a vägledningssamtal, ämnesinformation, analys av förkunskaper och studieplanering.

Den studie- och yrkesvägledning som ingår i introduktionen kräver medverkan av såväl syofunktionär som skolledare, lärare och kurator. Hur ansvar och arbetsuppgifter fördelas kan man inte dra upp några allmänna riktlinjer för. Det måste variera efter de lokala förhållandena. Väsentligt är dock att skolan har en övergripande planering, så att de olika inslagen i introduktionen blir till en helhet för kursdeltagarna och de olika befattningshavarnas speciella kunnande tas tillvara.

Det är en fördel om den blivande kursdeltagaren möter *en* person som samordnar de olika åtgärderna, något som också gör det lättare att bygga upp en kontakt som sedan kan fortlöpa under hela studietiden. Ofta blir den personen syofunktionären. En ideal situation skulle kunna se ut så här.

Genom vägledningssamtalen får en blivande kursdeltagare möjlighet att diskutera frågor som känns angelägna för just honom eller henne. Vägledningssamtalen kan också ge det personliga stöd som många behöver för att våga påbörja studier. I samtalen kan man dessutom samla upp de erfarenheter som deltagaren får genom ämnesinformation, studiebesök, diagnostiska test m m. Man kan granska och värdera dessa erfarenheter och använda resultatet i den fortsatta planeringen.

Bristande resurser gör dock att den ideala situation som skisseras här mera sällan kan uppnås. En strävan bör dock vara att blivande kursdeltagare, framför allt de som hör till prioriterade målgrupper, skall få en så gedigen förberedelse för studierna att de får reella möjligheter att genomföra dem.

Vägledningssamtal – några utgångspunkter

Kursdeltagarnas bakgrund, förväntningar, behov och resurser är en utgångspunkt för allt arbete inom komvux. Som utgångspunkt för vägledningssamtal är också en annan aspekt väsentlig: kursdeltagarnas förhållande till arbetslivet och deras syn på förhållandet utbildning–arbete.

I vårt samhälle är en människas identitet starkt knuten till hennes plats i arbetslivet och hennes värde på arbetsmarknaden. Många studerande inom komvux känner otrygghet i denna identitet, eftersom de saknar förankring i arbetslivet eller upplever att den plats de har inte motsvarar deras förutsättningar.

Gemensamt för många som kommer till komvux är att de ser utbildning som en väg in i arbetslivet eller en möjlighet att förändra sin arbetssituation — och det kan också vara det. Utbildning ger emellertid inte lika självklart som tidigare möjligheter till arbete. Arbetslöshet och problem att få arbete är en realitet för många och kommer sannolikt att så förbli.

De mekanismer i samhället som påverkar tillgång och efterfrågan på arbetskraft är inte tydliga för alla. Många lägger skulden enbart på sig själva om de har svårt att få arbete, något som påverkar självkänslan och tilltron till den egna förmågan också på andra områden. Därför bör frågor kring detta tas upp både i vägledningssamtalen och fortlöpande i undervisningen. Då kan resurser frigöras hos kursdeltagarna, så att de kan ägna sig mer åt att arbeta med den egna situationen, dess möjligheter och begränsningar.

Ytterligare en utgångspunkt för vägledningssamtalen är att vuxna påbörjar utbildning med ett annat perspektiv än ungdomar. Vuxna har ett kortare livsperspektiv, de har inte råd att misslyckas vare sig vad gäller tid eller pengar.

Syftet med vägledningssamtalen

Man skulle med en viss generalisering kunna säga att vägledningssamtal förs på två plan, ett konkret och ett mera övergripande.

Blivande kursdeltagare behöver ofta hjälp att planera in studierna i sin totala livssituation med familj, arbete och ekonomi. De har alltså en mängd praktiska och ekonomiska frågor som bör tas upp under vägledningssamtalen. På detta mer *konkreta plan* är syftet med vägledningssamtalen att

- klargöra vad det innebär att studera som vuxen
- informera om alternativa utbildningsvägar och vart de leder
- ge en bild av hur komvux fungerar
- diskutera olika studiesociala villkor
- kartlägga förkunskaper
- göra en första studieplanering (som dock måste vara öppen för justeringar).

En *övergripande målsättning* för vägledningssamtalen är att individen skall lära sig att successivt kunna ompröva sina mål utifrån kännedom dels om sina egna resurser och begränsningar, dels om det samhälle och det arbetsliv han eller hon lever i. Det handlar alltså i första hand inte om att vägleda till en bestämd utbildning eller ett visst yrke. Målet är snarare att sätta igång en process hos den sökande, en process där undervisning och annat arbete i skolan skall medverka. Sammanfattningsvis är de övergripande syftena med vägledningssamtalen att

- skapa handlingsberedskap inför en kanske osäker framtid
- utveckla förmågan att handskas med olika valsituationer
- klargöra målsättningar
- öva att se mekanismer i samhället som påverkar förhållandena i arbetslivet
- upptäcka exempelvis sociala, könsrollsbundna hinder och hur de kan hanteras
- undersöka det spelrum och de gränser som finns för den enskilde individen och om dessa kan vidgas
- ge stöd i tilltron till den egna förmågan.

Ämnes- och kursinformation

De som tänker sig att börja på komvux ställer ofta frågor som följande:

- Vad förutsätts jag kunna i förväg?
- Vad kommer jag att få lära mig — vad är det som ingår i just min kurs?
- Hur kommer vi att arbeta — i helklass, i grupp, i par eller enskilt?
- Hur mycket hemarbete förväntas av mig?
- Hur sker bedömningen — blir det skriftliga prov och hur ser de ut?

Det är viktigt att en blivande kursdeltagare får svar på frågor av den här arten. Så klara besked som möjligt om kursinnehåll och arbetsformer bidrar i hög grad till att undanröja tveksamhet och ängslan inför studierna.

En del uppgifter kan kursdeltagaren få genom syofunktionären men i första hand bör lärarna ansvara för ämnes- och kursinformationen. Hur den läggs upp beror på vilka möjligheter skolan har. Enskilda samtal med lärare per telefon eller på fasta tider i skolan är ett par sätt att anordna informationen. Studiebesök på några lektioner kan ibland ge blivande kursdeltagare den information som behövs, något som kan vara särskilt givande när det gäller yrkesinriktad utbildning. Ibland kan man ordna öppet hus för alla som vill komma och ställa frågor. Även familjemedlemmar eller andra närstående kan inbjudas vid sådana tillfällen.

Korta skriftliga kursbeskrivningar att dela ut till blivande kursdeltagare i samband med vägledningssamtal kan vara till stor hjälp. Det är ofta en fördel att få något att läsa igenom hemma i lugn och ro. Skriftlig information bör dock inte vara för omfattande. Språket måste vara enkelt och konkret och för studieovana vuxna bör skriftlig information alltid ses som ett komplement till muntlig.

Rätt kurs och nivå

Det finns inga formella behörighetskrav för intagning till komvux kurser. Det kriterium som gäller är att kursdeltagaren skall "ha förutsättningar att följa kursen". Det är skolans sak att tillsammans med kursdeltagaren klargöra om så är fallet. För viss yrkesinriktad utbildning anges ibland särskilda krav på praktik eller andra förkunskaper. I etappindelade ämnen skall den studerande ha kunskaper motsvarande tidigare etapper.

Studievägledningen i komvux bör bl a syfta till att hjälpa kursdeltagarna att klarlägga sina förkunskaper i förhållande till de ämnen/kurser de vill läsa. Här krävs ett nära samarbete mellan lärare och syofunktionär — och kursdeltagare — för att deltagarna skall få så bra förutsättningar som möjligt att klara studierna.

Som underlag för en bedömning av vilken kurs som passar en blivande studerande behövs det ofta något slags diagnostiskt test. I yrkesämnena kan detta utgöras av ett praktiskt prov. Många studieovana personer tar dock ofta ett dåligt testresultat som bevis på att de är obegåvade och inte duger till att studera. Om man misstänker sådana reaktioner kan det vara bättre att försöka resonera sig fram till en lämplig nivå än att använda test. Läraren får sedan under inskolningen så varsamt som möjligt försöka bedöma om kursdeltagaren kommit till rätt kurs.

Det är önskvärt att skriftliga test följs upp med samtal med lärare eller syofunktionär. Ett skriftligt test visar ofta bara en liten del av kursdeltagarens förkunskaper och förutsättningar i ett ämne och det är därför vanskligt att uteslutande grunda sin bedömning på ett sådant.

Än så länge finns det inga centralt utformade diagnostiska test utom i ämnet svenska som andraspråk.¹ Det betyder att man måste klara sig med lokalt utarbetade test vilket dock kan ha sina fördelar. Utformning och bedömning av test sköts lämpligen av lärarna i respektive kurs, eftersom de

1. Provmaterialet kan beställas från RPH-HÖR, Box 3083, 700 03 Örebro.

bäst vet hur kursen är upplagd och på vilken nivå olika moment tas upp. Genom att sätta testresultatet i relation till vad som behandlas i olika kurser kan man som lärare ganska väl bedöma lämplig nivå för en kursdeltagare, speciellt om testet kombineras med ett samtal som kan ge mer information om deltagarens totala förutsättningar i ämnet.

Ett diagnostiskt test är till för att kursdeltagaren skall komma i rätt kurs — inte ett prov i vanlig mening. Man bör därför undvika traditionella provsituationer. Testningen kan organiseras på olika sätt. Det enklaste är att kursdeltagarna får aktuellt testmaterial vid ett vägledningssamtal. Eftersom det gäller vuxna bör det vara möjligt att deltagarna får lösa uppgifterna hemma utan hjälpmedel. Läraren rättar och bedömer testet och tar antingen själv kontakt med kursdeltagaren eller ger ett utlåtande till syofunktionären som diskuterar testresultatet vid ett uppföljningssamtal med deltagaren. Därefter kan man gemensamt planera eventuell repetition, inplacering i kurs osv.

Ett test visar det aktuella kunskapsläget men säger ingenting om hur fort kursdeltagaren kan ta igen tidigare kunskaper. Många studerande kan snabbt "fräscha upp" sina gamla kunskaper och för dem kan korta repetitionskurser före terminsstarten vara lämpliga. För deltagare som behöver repetera något eller några moment kan stödundervisning före studiernas början eller parallellt med studierna den första tiden vara en lösning. Väsentligt är också att man kan byta kurs om man snabbt tar igen bristande förkunskaper.

Kursdeltagarens studieplanering

Komvux består av ett system av fristående kurser som kan kombineras fritt efter vars och ens behov. Även om inte alla komvuxenheter kan erbjuda ett stort utbud av kurser, kan det ändå vara svårt för en studieovan vuxen med erfarenheter från en betydligt mera låst skola att se de möjligheter som systemet erbjuder. Friheten kan ses som en brist på fasthet i strukturerna och till och med kännas skrämmande. Den vuxenstuderande behöver ofta vägledning för att kunna sätta sin egen situation i relation till de utbildningsmöjligheter

som finns. *En målsättning bör vara att varje kursdeltagare har en individuell studieplan.* Studieplaneringen, liksom eventuella ändringar under utbildningens gång, bör göras i samråd mellan kursdeltagare och syofunktionär eller skolledare.

Många kursdeltagare har till en början svårt att bedöma sina förutsättningar och att sätta realistiska mål. De behöver därför en studieplanering som tillåter förändringar allt efter deras ökande självinsikt. Arbetet med att komma fram till en studieplanering kräver varsamhet samtidigt som man inte får bädda för misslyckanden genom alltför stor passivitet från skolans sida. För många kan ett misslyckande med vuxenstudier innebära ytterligare en bekräftelse på att de inte duger, att de inte passar in.

Den enskilde kursdeltagarens planering får inte låsas till vad som är direkt tillgängligt i den egna kommunen. Möjligheter att utnyttja grannkommunernas kursutbud kan ju finnas liksom att använda statens skolor för vuxna (SSV) för kurser som inte kan anordnas i hemkommunen.

Det kan ibland vara lämpligt att lägga behörighetsämnena för fortsatt utbildning först i en studieplanering. Den vuxenstudierande har då möjlighet att söka aktuell utbildning då dessa ämnen är klara och kan på så sätt undvika en onödigt lång studietid.

Det är dock viktigt att kursdeltagare som tänker sig högskolestudier får möjlighet att noga undersöka vilka förkunskaper som verkligen krävs för att klara av studier på högskolenivå. De formella behörighetskraven är inte alltid tillräckliga för vuxna med bristande studievana.

Några praktiska råd för studieplanering

- Studieplanen bör göras skriftligt, exempelvis på de av SÖ utarbetade förslagen till blanketter för terminsplanering och för planering av avgångsbetyg.¹
- Kursdeltagaren och skolan bör ha var sin kopia av studieplanen.

1. Kan beställas från SÖ, V-avdelningen, expeditionen på V 2

- Studieprogrammet bör vara uppdelat på olika terminer och studiestödspoängen bör framgå så att konsekvenserna av eventuella ändringar kan överblickas.
- I en studieplan för helt avgångsbetyg bör antalet timmar för varje ämne, kurs och etapp framgå så att man exempelvis kan se vilka följder ett eventuellt byte av "fritt valt ämne" medför.

Som framgått kan en studieplan innebära en viss trygghet för kursdeltagaren genom att den ger överblick över hela studieprogrammet. Också för skolan kan kursdeltagarnas studieplanering vara till hjälp. Man kan exempelvis få en uppfattning om intresset för vissa kurser och man kan ta hänsyn till deltagarnas önskemål vid planeringen av kommande kursutbud.

Orienteringskurs för vuxenstuderande

De som har klara mål med sina studier eller har tidigare studievana behöver kanske inte så mycket vägledning och stöd. För andra krävs det ibland mer omfattande insatser än vad som beskrivits i det föregående för att de skall vara väl förberedda för studier. En möjlighet att förbereda för studier i mer organiserad form ger orienteringskurs för vuxenstuderande, den s k orkvux. Sådana kurser kan anordnas för olika deltagargrupper och med olika inriktning. En orienteringskurs kan exempelvis läggas på heltid eller deltid terminen innan komvuxstudierna börjar eller som "mjukstartsvecka" med uppföljning under första terminens studier.¹

"Välkommen till komvux"

Ofta ligger det en ganska lång tidsperiod mellan ansökan till skolan och själva kursstarten vilket kan medföra att de blivande kursdeltagarna kan bli osäkra och börja fundera på att dra sig ur. Många som anmält sig kommer inte till kursstart.

1. SÖ planerar att ge ut ett servicematerial om orkvux läsåret 1985/86.

Det kan därför vara lämpligt att ha någon kontakt i mellantiden. Det är inte heller oväsentligt hur intagningsbesked och kallelser utformas. De ska få deltagaren att känna sig välkommen. De skall också vara lätta att läsa och ge klar och entydig information.

Introduktion på skolan

På de flesta komvuxenheter anordnas någon form av inledande information eller "mjukstart". Uppläggnings varierar dock mycket. Det torde oftast vara för dagstuderande som man anordnar särskilda informationsprogram. Kvällsstuderande får i regel sin information under inskolningsperioden i respektive ämne.

De första dagarna bör främst ägnas åt att skapa trygghet i studiesituationen. Det kan ligga en viss trygghet i att få information, men vid kursstarten bör man begränsa den till vad som är absolut nödvändigt och hellre sprida informationen under den första tiden. Ofta är det en fördel att kombinera muntlig och skriftlig information. Det kan också behövas en uppföljning för att se om informationen lämnats på ett sådant sätt och i sådana former att kursdeltagaren verkligen kunnat ta del av den.

Det är mycket som bör ingå i programmet för nya kursdeltagare: att lära sig hitta i lokalerna, att lära känna varandra, lära känna personalen på skolan, lära sig rutiner för närvaro och studiestöd m m.

Varje skola måste få anpassa programmet för nya studerande efter sina möjligheter. På många skolor har man på sistone inom ramen för det lokala utvecklingsarbetet satsat på att utveckla formerna för "skolstarten", då man märkt att ett väl fungerande program för de första dagarna kan bidra till att förhindra studieavbrott.

Fadderverksamhet

”Gamla elever” är experter på att gå på komvux och kan vara till stor hjälp för de nya. Ofta är det lättare att fråga en annan deltagare till råds än att fråga läraren eller annan personal. Det kan därför vara en fördel om skolan organiserar en fadderverksamhet. Man kan exempelvis bilda smågrupper med nya deltagare där en eller flera ”gamla” komvuxstuderande är faddrar för gruppen. Faddergrupperna som bildas vid terminsstarten behövs ibland under hela första terminen.

”Klassföreståndare”

Komvux karaktär av ämneskurssystem gör att klasser i egentlig mening saknas och därmed också klassföreståndare eller lärare med motsvarande elevsociala uppgifter. För att ersätta detta har man på några skolor organiserat de studerande i grupper efter gemensamt studiemål, t ex grundskolestudier eller studier med ekonomisk inriktning. Ett par lärare har ansvar för varje sådan grupp. Lärarlaget planerar och genomför introduktionen för sin grupp. Under terminens gång håller lärarna sedan kontakt med ”sina elever” och hjälper dem med eventuella problem.

Inskolning i kursen

Med inskolning avses i det här kommentarmaterialet vad som händer när en deltagare verkligen kommer till sin undervisningsgrupp. Som tidigare nämnts föregås ofta det första mötet i gruppen av en mera allmän och för alla kursdeltagare gemensam information vid kursstarten. Hur inskolningen i respektive grupp utformas beror bl a på innehållet i den allmänna informationen, på hur lång kursen är och hur den är upplagd.

Inskolningen måste också anpassas efter kursdeltagarna. I en kurs samlas antingen studerande som alla är helt nya inom komvux eller, vilket kanske är det vanligaste, en blandning av nya kursdeltagare och deltagare som redan studerat inom komvux. En hel del läser flera ämnen medan andra endast deltar i en kurs. Detta gör att behovet av inskolning varierar bland kursdeltagarna. Även om inskolningsperioden alltså måste utformas olika från fall till fall är det viktigt att varje kurs inleds med någon form av inskolning.

Det här avsnittet rymmer inte någon checklista över allt man bör göra under inskolningen. Det diskuterar snarast några viktiga aspekter på inskolningen med utgångspunkt i rubrikerna:

- Trygghet och kontakt
- Information om studierna
- Deltagarmedverkan och kunskapssyn

Trygghet och kontakt

Ett av syftena med inskolningsperioden är att varje kursdeltagare skall känna trygghet i gruppen och i undervisningssituationen, något som är en förutsättning för inläring. Under den första kurs tiden kan därför detta mål vara viktigare än de rent ämnesmässiga.

För att kursdeltagarna skall känna trygghet krävs det bl a att de

- lär känna läraren och de andra kursdeltagarna så väl att de törs tala i gruppen och visa fram något av sig själva
- tillsammans får utforma regler för samvaron i gruppen.

Att lära känna varandra

Det finns olika former av presentations-, kontakt- och trygghetsövningar som kan användas i inledningen av en inskolningsperiod. Varje lärare måste finna sina former i arbetet med den grupp han eller hon har för tillfället. Det handlar inte enbart om att lära sig varandras namn utan främst om att skapa ett varmt och öppet klimat i gruppen. Att be delta-

garna berätta om sig själva är inte alltid lämpligt. Vissa deltagare är rädda för att yttra sig i grupp, andra tycker det är obehagligt att ta upp personliga förhållanden. Att utgå från "här och nu-situationen" kan vara att föredra till dess att man har mer kännedom om deltagarnas bakgrund.

Undervisningssituationen bör så långt som möjligt avdramatiseras och deltagarna bör få möjlighet att upptäcka att alla andra inte är så duktiga som det verkar och att man får lov att "göra bort sig". Ett sätt är att arbeta parvis eller i mindre grupper. Det är trots allt lättare att våga tala i en mindre grupp än i hela klassen.

Regler för samvaron i gruppen

I kurserna samlas deltagare med mycket olika bakgrund. Många är ovana vid den sortens gruppsamvaro som undervisningen innebär. För dem kan det vara tryggt att man tillsammans gör upp enkla regler för samvaron i gruppen. Många problem kan undvikas om man redan tidigt kommer överens om vilka rutiner som skall gälla vid exempelvis frånvaro och samtal i gruppen. Om man i början diskuterar sådana frågor med kursdeltagarna och gemensamt utformar regler tar gruppen ofta ansvar för att reglerna följs.

Information om studierna

Även efter en väl genomförd studievägledning finns det mycket som kursdeltagarna behöver diskutera under inskolningen för att de skall få en klar uppfattning om vad studierna innebär. Att få kännedom om de ramar som gäller för verksamheten i stort och för kursen som sådan är viktigt både för att kursdeltagarna skall känna säkerhet inför studierna och för att de skall kunna delta i planeringen av undervisningen. Nedan följer en del punkter som bör tas upp under inskolningen:

- läroplanen och skolans lokala arbetsplan
- kursplanens innehåll
- studieteknik
- möjligheterna till olika former av stödundervisning

- bedömning och olika typer av prov
- det antal lektioner som kursen omfattar och hur de är fördelade över veckor/terminer
- förhållandet mellan lektionstid och hemarbetstid
- läromedel
- skolans resurser vad gäller t ex bibliotek, inlärningsstudio, AV-medel, studiematerial
- möjligheterna att anordna temadagar, studiebesök, gå på teater och liknande.

Flera av punkterna är så självklara att de inte behöver diskuteras vidare. I några fall kan det dock vara befogat med en kommentar.

Studieteknik — några synpunkter

Studier är till viss del en fråga om teknik. Har man ingen större vana vid att studera är det ofta många saker man inte tänker på. Av detta skäl brukar man inom komvux ge undervisning i studieteknik.

Studieteknik kan i grova drag sägas bestå av två delar. För det första rymmer begreppet allmän kunskap om hur människan fungerar, hur man lär sig, vad som påverkar minnet osv. För det andra omfattar studieteknik metoder för att underlätta studierna såsom understrykningar, anteckningsteknik och hur man bör sitta. Övningar av den typen bör självfallet ha anknytning till det aktuella ämnet.

Traditionell studieteknik är dock inte tillräckligt för att underlätta studierna i en vidare mening. Det som ytterligare behöver presenteras är en helhet, dvs deltagarna behöver få veta vad det innebär att studera och om studierna är relevanta. För varje ämne bör kursdeltagarna få kännedom om målsättningen för ämnet enligt läroplanen. De bör vidare få möjligheter att diskutera hur de själva ser på ämnet, vad ämnet rymmer och vilka andra ämnen det gränsar till, traditionella problemställningar inom ämnet, forskning som pågår, redskap man använder (från ordlistor till laborationsutrustning) samt ämnets "språk".

Att man försöker ge en helhetsbild av ämnet i början av studietiden kan ge olika positiva effekter. Läraren får information om kursdeltagarnas allmänna kunskaper i och syn på ämnet. Dessutom bör deltagarnas oro inför ämnesstudierna minska genom att de får möjlighet att sätta in sina studier i ett sammanhang, något som också torde öka möjligheterna till deltagarmedverkan i undervisningen.

Bedömning och olika typer av prov

De flesta komvuxstuderande vet mer än väl att de kommer att bli bedömda och få betyg och många har blandade känslor inför detta. Under inskolningsperioden bör man därför diskutera betygsättning och prov i avsikt att så långt som möjligt avdramatisera proven. Läraren bör tala om vad han eller hon bedömer och tillsammans med deltagarna diskutera syftet med och olika former för bedömning.

Förhållandet mellan lektionstid och hemarbete

Kursdeltagarna bör tidigt få veta att komvuxstudier i regel förutsätter hemarbete och att en hel del tid går åt till arbete utanför lektionstid. Det kan till en början vara svårt att bedöma konsekvenserna av detta för den egna studiesituationen. Därför kan det vara nödvändigt att ta upp resonemang om hemarbetet vid flera tillfällen, så att de studerande kan hjälpa varandra med råd om uppläggnings. Här har ”gamla kursdeltagare” ofta en hel del att ge nya.

Läromedel

Ett basläromedel är oftast fastställt redan innan kursen börjar. Även om kursdeltagarna inte kan påverka själva läromedelsvalet bör de få kännedom om vilka ställningstaganden som ligger bakom. Man bör också diskutera hur man skall använda materialet och föra ett resonemang kring det faktum att kursen *inte* är lika med läroboken. Diskussionen bör vidare ta upp vad som egentligen är läromedel och att allt det material som lärare och kursdeltagare kommer överens om att använda är att betrakta som sådant. Bl a i fördjupningsarbetet används ju ofta material som inte kan kallas läromedel i traditionell bemärkelse.

Deltagarmedverkan och kunskapssyn

Undersökningar visar att lärarna ofta anser att kursdeltagarna har större inflytande än vad kursdeltagarna själva anser, något som i och för sig inte är unikt för komvux.¹ Den kluvenhet i synen på deltagarmedverkan som tycks finnas tyder på att även deltagarmedverkan kräver inskolning. Ett viktigt syfte med inskolningsperioden är alltså att deltagarna ska få reella möjligheter att påverka undervisningen. En förutsättning för detta är att de får tid och möjlighet att

- diskutera vad kunskap i ämnet är
- utpröva olika arbetsformer
- utpröva olika redovisningsformer
- använda olika sorters material.

Kunskapssyn

När man ger sig in i något okänt eller ovanligt och om man samtidigt genomgår en förändring av sin livssituation, är det förstaeligt att man önskar få en så stor trygghet som möjligt där en sådan erbjuds. Även om den vuxne inte har positiva erfarenheter av tidigare skolgång kan det kännas tryggt att få ta del av en undervisning som man känner igen; undervisning som liknar den man hade som ung. Ofta innebar den undervisningen en stark lärarstyrning med mycket envägs-kommunikation och fråga-svarmetodik. De studerande trycker på för att få en sådan undervisning även på komvux.

Utöver behovet av trygghet finns det åtminstone ett par andra skäl till att komvuxstuderande vill ha en lärarledd undervisning med mycket föreläsningar. Det första har att göra med att komvux har kompetensgivande kurser. Därför är många deltagare starkt betygsinriktade, ofta de som dominerar i klasserna. Om läraren strukturerar lektionsinnehållet är det lättare för deltagarna att se vilka krav som kommer att ställas och vad proven kommer att innehålla. Före-

1. Eklund H, Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete. Linköping, 1979.

Rubenson K, Komvux. En analys av målsättning, organisation och undervisningsprocess. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Rapport 7, 1982.

läsning är därför den undervisningsform som av deltagarna upplevs som mest effektiv då det gäller att avgöra vad man skall läsa för att få höga betyg.

Ytterligare ett skäl till att många kursdeltagare önskar sig en undervisning i föreläsningsform är den syn på inläring och kunskap som blivande komvuxstuderande ofta har. Säljö (1979) har funnit att människor kan uppfatta inläring på fem olika sätt:

1. Att lära är att öka sin kunskap.
2. Att lära är att memorera.
3. Att lära är att tillägna sig fakta, principer och dylikt, som man minns och/eller som man kan använda praktiskt.
4. Att lära är att förstå innebörden i något.
5. Att lära är en tolkningsprocess som syftar till att förstå verkligheten.¹

Eftersom korttidsutbildade vanligtvis har en inläringssyn som stämmer med någon av de tre första punkterna, kan man utgå från att många som börjar komvuxstudier också har en liknande syn på inläring, dvs en syn som betyder att man föredrar faktainläring och anser att föreläsningsformen ger den mest effektiva undervisningen. Till detta bidrar att antalet lektioner är begränsat. För lärarna vid komvux gäller det att tidigt under studietiden söka få de studerande, vilka bl a beroende på inläringssyn och känslor av otrygghet önskar traditionell undervisning, att förstå och acceptera innehåll och arbetsformer som bygger på de studerandes intressen, erfarenheter och initiativ. För att lyckas med denna "övertalning" behövs det inte minst att lärarna själva tror på andra undervisningsformer än lärarledda lektioner av föreläsningsskaraktär.

Arbetsformer m m

En av lärarens huvuduppgifter under inskolningsperioden är att medverka till att deltagarna bygger upp sitt självförtro-

1. Säljö, R, Learning in the learner's perspective I. Some common-sense conceptions. Report from the Institute of Education. University of Göteborg. Nr 76, 1979.

ende och tar allt större ansvar för vad de ska lära sig i ämnet. Det är också viktigt att analysera gruppens sammansättning, att vara lyhörd för lågmälda deltagare och vaksam mot vissa kursdeltagares förmåga att ta kommando på andras bekostnad.

Ett självklart instrument för genomförande av deltagarmedverkan är arbetet med grunddel och fördjupningsdel. Vid presentationen av grunddel och fördjupningsdel bör man dock till en början gå varsamt fram. Fördjupningsdelen får inte framställas som "något stort och speciellt" utan som en möjlighet att påverka kursinnehållet och arbetsformerna.

Som en introduktion till fördjupningsarbetet kan deltagarna redan under inskolningsperioden få tillfälle att arbeta självständigt med mindre uppgifter enskilt eller i grupp.

En nödvändig avslutning på inskolningsperioden är en utvärdering. Ett sätt att göra utvärderingen är att läraren organiserar smågruppsdiskussioner kring frågeställningar som läraren formulerat. Varje grupp skriver minnesanteckningar. Som exempel på frågeställningar kan nämnas:

- Hurdan är stämningen i gruppen?
- Får alla komma till tals?
- Hur har kursinnehållet varit: intressant, för lätt, för svårt etc?
- Hinner deltagarna med?
- Hur fungerar de olika arbetsformerna i klassrummet?
- Är hemarbetets omfattning bra?
- Hur arbetar var och en hemma?

Syftet med diskussionerna är förstås inte att deltagarna skall komma överens. Av anteckningarna, som lämnas till läraren, skall i stället framgå hur många — inte vilka — som tycker det ena och det andra. Dessa smågruppsdiskussioner är värdefulla, inte bara för den information de ger läraren utan också för deltagarnas kontakt med varandra. Efter bearbetning presenterar läraren resultatet av utvärderingen i helklass. I mån av tid kan deltagarna eventuellt diskutera utvärderingsresultatet i par eller smågrupp, men den vikti-

gaste uppföljningen består i deltagarnas planering av nästa periods arbete. Vid den planeringen måste läraren precisera vad deltagarna kan påverka och fatta beslut om. Denna avgränsning är en förutsättning för att det ska bli en deltagarstyrd kurs. Avsaknaden av precisering är säkert ett viktigt skäl till att så många deltagare tycker att de egentligen inte har medverkat i planeringen. Faktorer som deltagarna inte kan påverka anges alltså och faktorer som deltagarna skall bestämma om struktureras. Med utgångspunkt i utvärderingen av inskolningen kan deltagarna bestämma om exempelvis

- former för kunskapskontroll
- arbetet med fördjupning
- val av material
- val av arbetsformer.

Den period som den första planeringen omfattar bör inte vara alltför lång, kanske två till fyra veckor beroende på kurs och ämne. Därefter vidtar ny utvärdering och ny planering. Erfarenheten visar att det rullande arbetet med utvärdering och ny planering är effektivt och leder till deltagarmedverkan.

KURSBOK

Ex. nr: 3

SKOLÖVERSTYRELSEN
Lärcplan för kommunal och
statlig utbildning av vuxna
Lvux 82 Kommentarmaterial
Introduktion till komvux

Bij 2322

L⁸²
LUX

KOMMENTARMATERIAL

UTBILDNINGSFÖRLAGET

ISBN 91-40-71362-8

SÖ:s
publika
Läropl
1985: